

Tanıkları Samatya'da 6-7 Eylül'ü Anlatıyor

Posted on 03/09/2014

Samatyalı Ağavni Tantig anlatıyor: “Demirci Oskiyan Sokağı'nın köşesinde oturuyorduk; sonra Demirci Osman oldu adı. O gün akşamüstü sokaktan geçen bir kamyon gördük kardeşimle. Arkası adam dolu. Ellerini boğazlarının altına götürüp bıçak gibi göstererek bize işaret yapıyorlardı. Çok kondurmamış, gülüp geçmiştik.”

54 yıl önce bu günlerde Türkiye'de garip bir hareketlilik vardı. Kıbrıs'ta yaşanan olaylar yıl boyunca ülkenin gündeminden hiç düşmemişti. Dernekler kuruluyor, siyasetçiler halkı Rumlara karşı içten içe kışkırtıyor, “Kıbrıs Türk'tür” mitingleri düzenleniyordu..

6 Eylül günü, Mithat Perin'in sahibi, Gökşin Sipahioğlu'nun yazı işleri müdürü olduğu, Demokrat Parti yanlısı İstanbul Ekspres gazetesi “Atamızın evi bombalandı” manşetiyle ikinci baskısını yaptı. Gazete, tirajı 20 bin civarında olduğu halde, 6 Eylül'de 290 bin basılmıştı. O dönemde kurulmuş olan Kıbrıs Türktür Derneği'nin üyeleri, o günkü sayıyı bütün İstanbul'da satmaya ve halkı galeyana getirmek üzere kullanmaya başladı.

6-7 Eylül gecesi Türkiye'nin tarihine bir kara sayfa daha eklendi. Görgü tanıklarının ifadesiyle saat 19:00'da, Pangaltı'da, şu anda Ramada Oteli'nin yerinde bulunan ve Rum bir vatandaşın sahip olduğu, dönemin popüler mekânlarından Haylayf Pastanesi'ne yapılan saldırıyla başlayan olaylar, tüm İstanbul'a, oradan da yurda yayıldı.

Çoğumuz yakın tarihimizdeki bu olayları yayımlanan fotoğraflardan ve kitaplardan takip edebildik. Beyoğlu İstiklal Caddesi'ne dökülmüş gayrimüslim işyerlerine ait malların fotoğrafları, akıllarda kalan en çarpıcı karelerden oldu. Ancak 6-7 Eylül sadece Pera'da değil, İstanbul'un genelinde, hatta Türkiye'de büyük ölçekli bir etki yarattı.

Yıllar sonra, emekli orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu, gazeteci Fatih Güllapođlu'na verdiği bir röportajda, 6-7 Eylül olaylarını, "Mükemmel bir özel harp harekâtıydı, amacına da ulaştı" diye anlatacaktı. Selanik'teki bombalama olayının da Türkiye devleti tarafından tertiplenen bir kışkırtma olduğu, Yunanistan makamlarınca o günlerde ortaya çıkarıldı. Olayla ilgili olarak, Selanik Hukuk Fakültesi'nde burslu öğrenci olarak okuyan ve MİT ajanı olduğu belirtilen Oktay Engin ve Selanik Başkonsolosluğu Kavası Hasan Uçar yakalandı. Konsolosluk yetkilileri dokunulmazlıkları olduğu için yargılanamazken, Uçar ve Engin bir süre tutuklu kaldıktan sonra tahliye edildiler. Engin, daha sonraki dönemde MİT'te önemli görevlere getirildi, devlet kademelerinde hızla ilerledi, ve 1992'de Nevşehir Valiliđine kadar yükseldi.

6-7 Eylül korkusu

6-7 Eylül 1955'te, gayrimüslimlerin yaşadığı bölgeler özellikle hedef seçilmişti. Samatya'daki olayları anlayabilmek için evinin kapısını çaldığımız Ağavni Tantig (teyze) ve kız kardeşi Hırripsime, hatırladıklarıyla o günlerin Samatya'sına ışık tutmaya çalıştı.

İki kız kardeş o dönemde 17 ve 19 yaşlarındaymış. Gençliklerinin en önemli yıllarına, 6-7 Eylül olayları damgasını vurmuş. Yaşananlarla ilgili bir yazı yazmak istediğimi söylediğimde, elleri titreyerek, "Aman oğlum aman, yaşandı bitti işte. Yazma, bak şimdi bir şey olmaz ama ilerde başına neler geleceğini bilemezsin. Yazma" diyor. Oysa bize çay getirirken elleri titremiyordu. Belli ki ellerinin titremesi yaşlılıktan değil. Hem konuşmaktan hem de olanları hatırlamaktan ne kadar korktuğunu anlıyorum.

"Bak, bizim ailemiz aksor'dan (sürgünden) önce ne kadar zenginmiş, ne kadar özgürmüş. Ne oldu şimdi, hepsi öldü, kimse kalmadı. Yazma, sen beni dinle!"

Biraz heyecanının geçmesini bekliyorum. Havadan sudan sohbet ediyoruz. Son 1 Mayıs'ta

neler olduğunu anlatıyor bana. Kurtuluş Caddesi'nden geçenleri görmüş. Olayların geldiği boyutu örnek göstererek “Yazma” sözünü desteklemek istiyor.

Nafile... Dinlemek istediğimi söylüyorum. O da kıramayıp, korkulu yıllara dalıyor yaşlı gözlerle.

“Garo ağabeyim Kapalıçarşı'da çalışıyordu o zaman. Olaylardan bir gün önce eve geldi, dedi ki 'Yarın ortalık karışabilir, dışarı çıkmayın. Bugün Çarşı'da bir dedikodu vardı, dikkat edin.' Samatya'da Demirci Oskıyan Sokağı'nın köşesinde oturuyorduk o zaman; sonraları değiştirdiler, Demirci Osman oldu adı... O gün akşamüstü sokaktan geçen bir kamyon gördük kardeşimle. Arkası adam dolu. Sokaktan geçerken, ellerini boğazlarının altına götürüp bıçak gibi göstererek bize işaret yapıyorlardı. Çok kondurmamış, gülüp geçmiştik. Garo da akşam öyle deyince bir tedirginlik başladı tabii.”

Kısa bir ara veriyoruz. Demirci Oskıyan Sokağı adı ilgimi çekiyor. “Samatya Surp Kevork Kilisesi'nin üç üst sokağıydı. Bizim alt sokağın adı da Doktor Miricanyan'dı” diye anlatıyor Ağavni Tantiğ. Doktor Miricanyan Sokağı'nın şimdiki ismi Mercan Sokak. 6-7 Eylül bölgedeki gayrimüslim nüfusunu uzaklaştırmakla kalmamış, aynı zamanda, gayrimüslimlerin izlerini de silmişti. Sokak isimlerinin değiştirilmesi, olayların hemen ardından, birkaç yıl içerisinde gerçekleşmiş.

Anlaşılan o ki 6-7 Eylül'ün korkusu yıllarca sürmüştü. “O tarihlerde korkudan kimse dışarı çıkmazdı” diye anlatıyor Ağavni Tantiğ.

Kilisenin atlısı Surp Kevork

“6 Eylül akşamı, geç saatlerde başladı yağma. Samatya Kilisesi'nin oradaki Ermeni manavın dükkânını dağıtmışlardı. Tüm Rum kiliselerine girdiler, yaktılar. Bizimkileri de. Altı Mermer

Kilisesi'ni de yakmayı denediler ama çok zarar veremediler. Bizim Surp Kevork'u yakamadılar bir tek. Öyle anlattılar bize. Kilisenin jamgoçu bayrak asmak için kilisenin kapısını açıyor. Kilise normalde içeri kısımda olduğundan gözükmezdi. Bir tek şimdiki dernek binası gözükürdü. Ama kapı açılınca yağmacılar içeri girmişler. Önce müstemilatı yakmışlar, orası yanıp kül olmuş neredeyse. Kiliseye girmeye kalkmışlar. Ama kapıdan girenler dışarı çıkmış, içeride elinde mızraklı bir atlı ile karşılaştıklarını söylemişler. 'Lanetleneyeceğiz' deyip, Surp Kevork'a dokunmamışlar. Bunu yapanlardan biri ertesi gün Surp Kevork Kilisesi'nin köşesindeki, sahibi Ermeni olan kahvehaneye gidip anlatmış herkese. Oradan biliyoruz biz. Sonra efsane olarak yayıldı bu, 'Samatya'daki Ermenileri Surp Kevork kurtardı' diye. Ama tüm Rum kiliselerini yaktılar. Bütün gayrimüslim esnafın malları sokaklara döküldü."

Kasap Fikret'in ruhu şad olsun

"Bizim alt katta bir Kasap Fikret vardı. Olaylar başlayınca ben ve kardeşim indik sokağa, kapılara vurmaya başladık. Kasap Fikret bizi içeri soktu. Eline koca kasap bıçağını aldığı gibi oturdu kapının önüne. Kardeşimin kocasına da 'Al bir bayrak, çık yukarı as' dedi. Vahram Ağabey de öyle yaptı. Evimiz köşede ya, çıkmış, yukarıdan, elindeki bayrağı bir yan sokağa doğru, bir diğer sokağa doğru sallıyor ki gelmesinler. Biz de içeride korkudan titreyerek seyrediyorduk olan biteni. Sağ olsun, Kasap Fikret kurtardı evimizi ve onun gibi birçok Samatyalı yerli Türk aile de sahip çıktı o gün Samatyalı gayrimüslimlere."

"Bizim Kasap Fikret kapıda beklerken, yan binadaki Rum ailenin evini talan ettiklerini görmüş. Bir şey diyememiş. Sonra evden çıkan iki çocuk, oradan aldıkları bir köstekli saati paylaşamayıp sokakta kavgaya tutuşmuşlar. Arkadaki evde Rum ailenin ağlayan kızlarını gören Fikret sinirleniyor, dayanamayıp 'Evlerini yaktınız, bir saatin peşine mi düştünüz şimdi?' diyor, saati de alıp satırıyla parçalıyor."

6-7 Eylül'de Samatya'da bu tip hikayeler çok. Ancak komşusu olan Ermeni'yi koruyup oğlunu yağmaya gönderenler de var:

“O dönem mahallede bir tren kondüktörü vardı. Sokakta gördüm onu, evleri yağmalamaya gelenlere gayrimüslimlerin evlerini gösteriyordu. Oğlunu da onlarla yağmaya gönderdi.”

“Mabel” adıyla gelen saldırı

Ağavni Tantig devam ediyor anlatmaya: “Köşede bir bakkalımız vardı. Türk'tü. O hafta yurtdışından mallar getirmişti satmak için. Mabel Çikolataları da vardı gelen mallar arasında. O zaman tüm çocuklar hayrandı Mabel'e. Bakkal Mabel tabelası asmıştı olaylardan bir gün önce. O tabelayı görenler onu da Rum sanıp içeri girdiler. Paramparça ettiler adamın dükkânını. Hiçbir şey kalmadı.”

Bir çocuğun gözünden

Uzun süre Samatya Sahakyan Nunyan Okulu ve Surp Kevork Kilisesi Vakfı'nın yöneticiliğini yapmış olan Melkon Karaköse, çocukluk yıllarının en kara günlerini şöyle anlatıyor:

“Samatya'da, Marmara Caddesi Teferruat Sokak'ta oturuyorduk. 8 yaşındaydım. Hiçbir şeyden haberimiz yoktu. Akşam saat 10 gibiydi, 'hareket' başladığında evimizin salonundaydık. Sokaktan patırtılar yükseldi. Kalabalık bir grubun uğultularıyla bu sesler. 'Bayrak as!', 'Rumlar Yunanistan'a, Ermeniler yerin dibine!' diyerek bağırıyorlar. Bizim semtte o kadar Rum yoktu, Rumlar daha çok Yedikule tarafında otururlardı.

Müthiş bir kalabalıktı, çok iyi hatırlıyorum. O kalabalık, bizim sokağın köşesinde oturan, radyo tamirciliği yapan Niko'ların evine daldı. Hemen sonra yukarıdan, Niko'nun evinin penceresinden radyoları atmaya başladılar. Ben o gece ilk kez bir buzdolabı gördüm.

Niko'ların buzdolabıydı, evin camından aşağı atıyorlardı. Gördüğüm ilk buzdolabı sokakta parçalanıyordu.

Ateşin gökyüzünü kırmızı yaptığını ben o yaşta öğrendim. Bir tarafta bizim Altımermer Kilisesi'nin yanındaki Rum Kilisesi, öbür tarafta da Pulcu Sokak'ta bulunan başka bir Rum kilisesi vardı. Bunların arasında bir kilometre ya var ya yok. İki taraftan yükselen ateşle gök kıpkırmızı olmuştu. Mamama, babama sordum, 'Nedir bu?' diye. 'Yangın var, bu onun kırmızılığı' dediler. Kristali de, Pulcu Sokak'ta yakılıp yıkılan Rum kilisesinin yere dökülen avize taşlarından tanıdım."

6-7 Eylül zengini

"Nikolar bir daha evlerine gelmediler, İstanbul'u terk ettiler. İki çocuğuyla birlikte Yunanistan'a kaçtılar. Babam o dönemde deri fabrikasında ustabaşıydı. Patronları Rum'du. Onlar da gittiler, evleri yağmalanmıştı o gece. O zaman Kazlıçeşme'de hep Rum patronların fabrikaları vardı, 'Çorbacı' derlerdi. Deri işi onların elindeydi.

Bu arada, Samatyalı aklıselim Müslüman komşularımız yağma işlerine karışmadılar ve hatta korumaya aldılar birçok evi. 6-7 Eylül zenginleri de çok vardı. Büyüdüğümüzde, bize gösterirlerdi 'Bu adam Varlık Vergisi zengini, bu adam 6-7 Eylül zengini' diyerek.

Kara bir gündü. Ermenilerden korkan çok oldu, ama ayrılmak için hiçbirimizin imkânı yoktu. Zaten Yozgat'tan, Sivas'tan göçlerle oraya gelmiştik. Gidebileceğimiz bir yer yoktu. Ama bu olay zaman içerisinde etkisini gösterdi. Durumunu düzelten birçok Ermeni ülkeyi terk etti."

Hasarlar

Basına göre 11 kişi, bazı Yunan kaynaklarına göre 15 kişi öldürülmüştür. Resmi rakamlara göre 30 kişi, gayri resmi rakamlara göre 300 kişi yaralanmıştır. Tecavüze uğrayan kadınların sayısının 200'ü aştığı tahmin edilmektedir. (Ayşe Hür, "6-7 Eylül'de devletin 'muhteşem örgütlenmesi'", Taraf gazetesi, 26 Nisan 2009)

4.214 ev, 1.004 işyeri, 73 kilise, bir sinagog, iki manastır, 26 okul ile aralarında fabrika, otel, bar gibi yerlerin bulunduğu 5.317 mekân saldırıya uğramıştır.

Maddi hasarın, o günün değerine göre 150 milyon ile 1 milyar Türk Lirası arasında olduğu tahmin edilmektedir. Demokrat Parti hükümeti, zarara uğrayıp tescil ettirenlere toplam 60 milyon Türk Lirası civarında tazminat ödemiştir. ("6-7 Eylül Olayları", Radikal gazetesi, 6 Eylül 2005)

Zamanın gazetelerine göre asıl suçlu, Türkleri provoke eden Rumlardır. Halbuki 6-7 Eylül olaylarının sadece Kıbrıs'la ilgili olarak Rumlara yapılmış bir misilleme olmadığıнын bir göstergesi, tahrip edilen işyerlerinin yüzde 59'u Rumlara aitken, yüzde 17'sinin Ermenilere, yüzde 12'sinin Yahudilere ait olması, hatta dönmelere ve Müslüman olmuş Beyaz Ruslara ait mekanların bile saldırıya uğramış olmasıdır.

Saldırıların kontrol edilememesi üzerine Başbakan Adnan Menderes Sapanca'dan çağrılır ve sıkıyönetim ilan edilir. Olaylarla ilgili olarak önce 3 bin 151 kişi tutuklanır, daha sonra bu sayı 5 bin 104'e yükselir. (Yahya Koçoğlu, 'Azınlık Gençleri Anlatıyor', Metis Yay., 2001. s. 25-31.)

Kiliseler ve mezarlıklar da saldırılardan payını almıştır: Kiliselerin içindeki kutsal resimler, haçlar, ikonalar ve diğer kutsal eşyalar tahrip edildiği gibi, İstanbul'da bulunan 73 Rum Ortodoks kilisesinin tamamı ateşe verilmiştir.

İzmit ve Adapazarı'ndan gelen yağmacılar, geri dönmek üzere Haydarpaşa istasyonuna geldiklerinde, üzerlerinde yağmaladıkları mallarla yakalanırlar. Yağmacıların büyük bir bölümünün başka şehirlerden getirildiği ortaya çıkar. Emekli hakim Amiral Fahri Çoker'in Tarih Vakfı'na bıraktığı belgelerde yer alan verilere göre, Sivas'tan 145, Trabzon'dan 117, Kastamonu'dan 116, Erzincan'dan 111 kişi getirilmiştir. (AN/TK)

Kaynak: Bianet, 07.09.2009